

ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ

(24:15-35)

24: 15-35 ਵਿਚ ਯਿਸ ਨੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਲਾਂ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦੇਣਾ ਜਾਰੀ ਰੱਖਿਆ। ਉਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖਬਰਦਾਰ ਕੀਤਾ ਕਿ ਜਦ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਨੂੰ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖਣ ਤਾਂ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿੱਚੋਂ ਭੱਜ ਜਾਣ (24: 15-22)। ਫੇਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ‘ਬੂਠੇ ਮਸੀਹਾਂ’ ਦੀ ਨਾ ਸੁਣਨ ਜਿਹੜੇ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਨ (24:23-28)। ਫਿਰ ਉਸਨੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ (24:29-31) ਅਤੇ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ (24:32-35)।

“ਉਜਾੜਨ ਵਾਲੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਭੱਜ ਜਾਓ” (24:15-22)

¹⁵ਉਪਰੰਤ ਜਦ ਤੁਸੀਂ ਉਸ ਉਜਾੜਨ ਵਾਲੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਜਿਹ ਦੀ ਖਬਰ ਦਾਨੀਏਲ ਨਬੀ ਨੇ ਦਿੱਤੀ ਪਵਿੱਤਰ ਥਾਂ ਵਿਚ ਖੜੀ ਵੇਖੋਗੇ (ਵਾਚਣ ਵਾਲਾ ਸਮਝ ਲਵੋ)। ¹⁶ਤਦ ਉਹ ਜਿਹੜੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਹੋਣ ਪਹਾੜਾਂ ਉੱਤੇ ਭੱਜ ਜਾਣ। ¹⁷ਜਿਹੜਾ ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਹੋਵੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿੱਚੋਂ ਅਸਬਾਬ ਲੈਣ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਨਾ ਉੱਤਰੇ। ¹⁸ਅਤੇ ਜਿਹੜਾ ਖੇਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਆਪਣੇ ਲੀੜੇ ਲੈਣ ਨੂੰ ਪਿਛਾਹਾਂ ਨਾ ਮੁੜੇ। ¹⁹ਪਰ ਅਫਸੋਸ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਨ੍ਹੀਂ ਦਿਨੀਂ ਗਰਭਣੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੋਣ ! ²⁰ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੋ ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਭੱਜਣਾ ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਯਾ ਸਬਤ ਦੇ ਦਿਨ ਨਾ ਹੋਵੇ। ²¹ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਅਜਿਹਾ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਹੋਵੇਗਾ ਜੋ ਜਗਤ ਦੇ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਹੁਣ ਤੋੜੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਕਦੇ ਹੋਵੇਗਾ। ²²ਅਰ ਜੋ ਉਹ ਦਿਨ ਘਟਾਏ ਨਾ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਨਾ ਬਚਦਾ ਪਰ ਉਹ ਦਿਨ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਘਟਾਏ ਜਾਣਗੇ।

ਆਇਤ 15. ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਹ ਸਿਖਾਉਂਦੇ ਹਨ ਕਿ ‘ਉਜਾੜਨ ਵਾਲੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਚੀਜ਼’ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਆਉਣ ਵਾਲੀ ਹੈ। ਪਰ ਸਾਨੂੰ ਹੈਰਾਨ ਹੋਣ ਲਈ ਨਹੀਂ ਛੱਡਿਆ ਗਿਆ ਕਿ ਇਹ ਕਦੋਂ ਹੋਵੇਗਾ, ਕਿਉਂਕਿ ਯਿਸੂ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਇਹ ਉਦੋਂ ਹੋਣਾ ਸੀ ਜਦ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਅਤੇ ਹੈਕਲ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣੇ ਸਨ। ਲੂਕਾ ਦੇ ਵਿਰਤਾਂਤ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਨੇ ਇਹ ਕਹਿੰਦਿਆਂ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ, ‘ਜਾਂ ਤੁਸੀਂ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਨੂੰ ਫੌਜਾਂ ਨਾਲ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਸਮਝ ਜਾਓ ਕਿ ਉਹਦਾ ਉੱਜੜਨਾ ਲਿਖਿਆ ਹੋਇਆ ਹੈ’ (ਲੂਕਾ 21:20;)। ਇਸ ਕਰਕੇ ਅਗਲੀਆਂ ਚਿਤਾਵਨੀਆਂ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਲਈ ਹਨ ਜਦ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਵੇਖਣਾ ਸੀ ਕਿ ਰੋਮੀ ਫੌਜ ਨੇੜੇ ਆ ਰਹੀ ਹੈ।

‘ਉਜਾੜਨ ਵਾਲੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਚੀਜ਼’ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਦਾਨੀਏਲ ਨਬੀ ਦੇ ਰਾਹੀਂ ਕੀਤੀ ਗਈ ਸੀ (ਦਾਨੀਏਲ 9:27; 11:31; 12:11)। ਉਸ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅਰੰਭਿਕ ਤੌਰ ਤੇ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਇਲਿਉਸਿਡਾਂ ਦੇ ਹਾਕਮ ਅਤਿਯੋਕੁਸ ਚੌਥੇ ਏਪੀਫੇਨਸ ਦੀਆਂ ਬਦਕਾਰੀਆਂ ਨਾਲ 168 ਈ. ਪੂ. ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋਇਆ ਜਿਸ ਨੇ ਯਹੂਦੀ ਹੈਕਲ ਵਿਚ ਹੋਮ ਬਲੀ ਦੀ ਵੇਦੀ ਤੇ ਜੀਉਸ ਦੀ ਕਾਫ਼ਰ ਵੇਦੀ

ਬਣਾ ਦਿੱਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਉੱਤੇ ਸੂਰ ਦੀ ਬਲੀ ਦਿੱਤੀ।' ਦਾਨੀਏਲ ਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦਾ ਅੰਤਿਮ ਰੂਪ ਵਿਚ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਉਸ ਘਿਣਾਉਣੀ ਚੀਜ਼ ਵਿਚ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ 70 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਢਹਿਣ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਦਾ ਕੰਮ ਕੀਤਾ।

ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਘਿਣਾਉਣੀ ਚੀਜ਼ ਨੇ ਪਵਿੱਤਰ ਥਾਂ ਵਿਚ ਖੜੀ ਹੋਣਾ ਸੀ ਜੋ ਕਿ ਹੈਕਲ ਨੂੰ ਕਿਹਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 6: 13; 21:28)। ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਅਤੇ ਉਸ ਦੌਰਾਨ ਹੋਣ ਵਾਲੀਆਂ ਕਈ ਘਟਨਾਵਾਂ 'ਉਜਾੜਨ ਵਾਲੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਚੀਜ਼' ਆਖਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇੱਥੇ ਯਹੂਦੀ ਜੇਲੋਤੋਸਾਂ ਦੀ ਗੱਲ ਹੋ ਸਕਦੀ ਹੈ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਅੰਦਰੂਨੀ ਅਹਾਤਿਆਂ ਉੱਤੇ ਕਬਜ਼ਾ ਕਰਕੇ ਅਤੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਕਤਲ ਕਰਕੇ ਹੈਕਲ ਨੂੰ ਨਾਪਾਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਸੀ।¹² ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਹਾਯਾਜਕ ਅਨਾਨੁਸ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚਕਾਰ ਖਲੋ ਕੇ ਕਿਹਾ, 'ਯਕੀਨਨ, ਮੇਰੇ ਲਈ ਇਹ ਚੰਗਾ [ਹੁੰਦਾ] ਕਿ ਖੁਦਾ ਦੇ ਘਰ ਨੂੰ ਐਨੀਆਂ ਘਿਣਾਉਣੀਆਂ ਚੀਜ਼ਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ, ਜਾਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਵਿੱਤਰ ਥਾਵਾਂ ਨੂੰ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਤਾੜਿਆ ਨਹੀਂ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਸੀ, ਇਨ੍ਹਾਂ ਖੂਨ ਵਗਾਉਣ ਵਾਲੇ ਦਰਿੰਦਿਆਂ ਦੇ ਪੈਰਾਂ ਨਾਲ ਭਰਿਆ ਵੇਖਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੈਂ ਮਰ ਜਾਂਦਾ।'¹³ ਅੱਗ ਨਾਲ ਹੈਕਲ ਤੇ ਤਬਾਹ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਦੌਰਾਨ ਟਾਈਟਸ ਹੈਕਲ ਦੇ ਪਵਿੱਤਰ ਸਥਾਨ ਦੇ ਅੰਦਰ ਗਿਆ।¹⁴ ਉਸਦੇ ਸਿਪਾਹੀ ਇਸਦੀਆਂ ਪਵਿੱਤਰ ਚੀਜ਼ਾਂ ਲੁੱਟ ਕੇ ਰੋਮ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਨਾਲ ਲੈ ਗਏ; ਇਹ ਘਟਨਾਵਾਂ ਟਾਈਟਸ ਦੇ ਆਰਕ ਉੱਤੇ ਲਿਖੀਆਂ ਹੋਈਆਂ ਹਨ। ਜਿੱਤ ਦੇ ਜਸ਼ਨ ਵਿਚ ਰੋਮੀਆਂ ਨੇ ਬਾਹਰੀ ਅਹਾਤੇ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਕੁਰਬਾਨੀਆਂ ਦੇ ਕੇ ਯਹੂਦੀ ਹੈਕਲ ਨੂੰ ਨਾਪਾਕ ਕਰ ਦਿੱਤਾ।¹⁵ ਪਰ ਰੋਮੀਆਂ ਦੇ ਹੈਕਲ ਨੂੰ ਅਪਵਿੱਤਰ ਕਰ ਦਿੱਤੇ ਜਾਣ ਵੇਲੇ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਭੱਜ ਜਾਣ ਵਿਚ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਣੀ ਸੀ (24: 16)।

ਦਿਲਚਸਪ ਗੱਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਮਰਕੁਸ ਵਾਂਗ ਮੱਤੀ ਨੇ ਬਰੈਕਟ ਵਿਚ ਰੱਖਿਆ ਵਾਚਣ ਵਾਲਾ ਸਮਝ ਲਵੇ ਵਾਕ ਨੂੰ ਵਿਚਕਾਰ ਰੱਖ ਦਿੱਤਾ (ਮਰਕੁਸ 13: 14)। ਅਜਿਹੀਆਂ ਸਮਾਨਤਾਵਾਂ ਇੰਜੀਲ ਦੇ ਲੇਖਾਂ ਵਿਚ ਸਾਹਿਤਕ ਨਿਰਭਰਤਾ ਦਾ ਸੁਝਾਅ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ ਕਿ ਇਹ ਪਵਿੱਤਰ ਆਤਮਾ ਦੀ ਅਗਵਾਈ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆਂ ਗਈਆਂ ਹਨ, ਵਾਚਣ ਵਾਲਾ ਸਮਝ ਲਵੇ, ਦੂਰਦਰਸ਼ੀ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਨੂੰ ਖ਼ਬਰਦਾਰ ਰਹਿਣ ਅਤੇ ਲੋੜੀਂਦੇ ਕੰਮ ਕਰਨ ਦੀ ਚੁਣੌਤੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਦਾਨੀਏਲ 12: 10; ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ 13: 18)।

ਆਇਤ 16. ਇਹ ਆਇਤ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਯਹੂਦੀਆਂ ਵਿਚ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀਆਂ ਨੇ ਕੀ ਕੰਮ ਕਰਨਾ ਸੀ। ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਵਿਚ ਰੋਮੀ ਫ਼ੌਜਾਂ ਨੂੰ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖ ਕੇ (ਲੂਕਾ 21:20), ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਪੋ ਆਪਣੀ ਜਾਨ ਬਚਾਉਣ ਲਈ ਪਹਾੜਾਂ ਉੱਤੇ ਭੱਜ ਜਾਣਾ ਸੀ। ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਇਸਰਾਏਲੀ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਦੁਸ਼ਮਣਾਂ ਤੋਂ ਗੁਫ਼ਾਵਾਂ ਅਤੇ ਚੱਟਾਨਾਂ ਵਿਚ ਲੁਕ ਜਾਂਦੇ ਹਨ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲਈ ਪਹਾੜੀ ਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਹਰਾ ਸਕਣਾ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ ਸੀ (ਨਿਆਈਆਂ 6:2; 1 ਸਮੂਏਲ 13:6; 1 ਰਾਜਿਆਂ 18:4; ਵੇਖੋ ਯਸਾਯਾਹ 2:19, 21; ਯਿਰਮਿਯਾਹ 49:30; ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 7:15, 16; 33:27)। ਦੋਹਾਂ ਨੇਮਾਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਦੇ ਕਾਲ ਵਿਚ ਪਹਾੜੀਆਂ ਤੋਂ ਹੀ ਮੱਕਾਬੀ ਬਗ਼ਾਵਤ ਵਿਚ ਸ਼ਾਮਿਲ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸੁਰੱਖਿਆ ਮਿਲਦੀ ਸੀ।¹⁶ ਇਸ ਸਮੇਂ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਬਚਣ ਲਈ ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਜਾਣ ਲਈ ਵੀ ਆਖਿਆ। ਕਰੇਗ ਐਸ. ਕੀਨਰ ਨੇ ਇਸ ਚਿਤਾਵਨੀ ਨੂੰ ਸਾਡੇ ਲਈ ਇਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਲਾਗੂ ਕੀਤਾ: 'ਯਿਸੂ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਇਸ ਯੁੱਗ ਦੇ ਸੰਕਟਾਂ ਨੂੰ ਕਬੂਲ ਕਰਨ ਅਤੇ ਹੋ ਸਕੇ ਤਾਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਤੋਂ ਬਚਣ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੰਦਾ ਹੈ।'¹⁷

ਕਲੀਸੀਆ ਦੇ ਇਤਿਹਾਸ ਨਾਲ ਯੁਸਬਿਉਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਤੋਂ ਭੱਜ ਗਏ ਸਨ। ਅਤੇ ਅਖ਼ੀਰ ਯਰਦਨ ਦੇ ਪਾਰ ਪੇਲਾ ਵਿਚ ਵੱਸ ਗਏ।¹⁸ ਏਪੀਫੇਨੋਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਹੈ ਕਿ ਇਹ

ਭੱਜਣਾ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਉੱਤੇ ਰੋਮੀਆਂ ਦੀ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਤੋਂ ਬੜਾ ਪਹਿਲਾਂ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਸੀ।⁹ ਪਰ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨਾਂ ਦਾ ਰਵਾਇਤ ਉੱਤੇ ਝਗੜਾ ਹੈ।¹⁰ ਇਸਦੇ ਬਾਵਜੂਦ ਜੇ ਵੀ ਹੋਵੇ, ਇਹ ਜ਼ੋਰ ਦਿੱਤਾ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਦੇ ਸ਼ਬਦ ਇੱਥੇ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਸੰਬੰਧਿਤ ਨਹੀਂ ਹਨ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਸ ਸਮੇਂ ਕਿਤੇ ਵੀ ਜਾਣਾ ਸੰਭਵ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ।

ਆਇਤ 17. ਯਿਸੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸ ਸਮੇਂ ਜੇ ਕੋਈ ਉਜਾੜਨ ਵਾਲੀ ਘਿਣਾਉਣੀ ਚੀਜ਼ ਨੂੰ ਜਾਂ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਨੂੰ ਘਿਰਿਆ ਹੋਇਆ ਵੇਖੇ ਤਾਂ ਜੇ ਕੋਈ ਕੋਠੇ ਉੱਤੇ ਹੋਵੇ ਤਾਂ ਉਹ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਅਸਬਾਬ ਲੈਣ ਨੂੰ ਹੇਠਾਂ ਨਾ ਉੱਤਰੇ। ਫ਼ਲਸਤੀਨ ਵਿਚ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਚੌਰਸ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਦਾਣੇ ਸੁਖਾਉਣ (ਯਹੋਸ਼ੁਆ 2:6), ਅਰਾਮ ਕਰਨ (1 ਸਮੂਏਲ 9:25), ਪਹਿਰਾ ਦੇਣ (ਯਸਾਯਾਹ 22:1), ਅਤੇ ਦੁਆ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 10:9) ਦੇ ਲਈ ਕੀਤੀ ਜਾ ਸਕਦੀ ਸੀ। ਗਰਮੀਆਂ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਘਰਾਂ ਦੀਆਂ ਛੱਤਾਂ ਰਾਤ ਨੂੰ ਉੱਥੇ ਚੱਲਣ ਵਾਲੀ ਠੰਡੀ ਪੌਣ ਕਰਕੇ ਖ਼ਾਸ ਅਨੰਦ ਦੇਣ ਵਾਲੀਆਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ। ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਉੱਤੇ ਪੌੜੀ ਜਾਂ ਘਰ ਦੇ ਬਾਹਰ ਬਣੀਆਂ ਪੌੜੀਆਂ ਰਾਹੀਂ ਚੜ੍ਹਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਯਿਸੂ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਆਦਮੀ ਆਪਣੇ ਘਰ ਵਿਚ ਜਾ ਕੇ ਸਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹੇ ਬਗੈਰ ਛੱਤ ਤੋਂ ਚਲਿਆ ਜਾਵੇ। ਸਮਾਨ ਲੈਣ ਲਈ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਅਤੇ ਸਮਾਨ ਬੰਨ੍ਹਣ ਨਾਲ ਉਸ ਦੇ ਜਾਣ ਵਿਚ ਰੁਕਾਵਟ ਹੀ ਪੈਣੀ ਸੀ। ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ਹੇਠਾਂ ਜਾਣ ਦੀ ਥਾਂ ਛੇਤੀ ਨਾਲ ਭੱਜਣ ਲਈ ਇਕ ਛੱਤ ਤੋਂ ਦੂਜੀ ਛੱਤ ਤੇ ਟੱਪਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ।¹¹

ਆਇਤ 18. ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਨਾਲ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਖਿਆ, ‘‘ਜਿਹੜਾ ਖੇਤ ਵਿਚ ਹੋਵੇ ਆਪਣੇ ਲੀੜੇ ਲੈਣ ਨੂੰ ਪਿਛਾਹਾਂ ਨਾ ਮੁੜੇ।’’ ਪੁਰਾਣੇ ਜ਼ਮਾਨੇ ਦੇ ਲੋਕ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਹਿਰਾਂ ਦੀ ਚਾਰ ਦੀਵਾਰੀ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ ਪਰ ਦਿਨ ਵੇਲੇ ਉਹ ਬਾਹਰ ਖੇਤਾਂ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਹੁੰਦੇ ਸਨ। ਦਿਨ ਦੀ ਗਰਮੀ ਵਿਚ ਕੰਮ ਕਰਦਿਆਂ ਕੱਪੜਾ (*himation*) ਜਾਂ ‘‘ਬਾਹਰੀ ਕੱਪੜਾ’’ ਘਰ ਛੱਡ ਦਿੱਤਾ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਸਿਆਲ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਲਈ ਕੱਪੜਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਬਾਹਰ ਸੌਣ ਵੇਲੇ ਕੰਬਲ ਦਾ ਕੰਮ ਕਰਦਾ ਸੀ (ਵਿਵਸਥਾਸਾਰ 24:13; ਮੱਤੀ 5:40)। ਆਇਤ 17 ਦੀ ਸਿੱਖਿਆ ਦੇ ਨਾਲ ਨਾਲ ਇਹ ਸਿੱਖਿਆ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਛੋਟੀਆਂ ਛੋਟੀਆਂ ਬੁਨਿਆਦੀ ਲੋੜਾਂ ਨਾਲੋਂ ਕਿਤੇ ਅਹਿਮ ਹੈ।¹² ਕੱਪੜਾ ਅਤੇ ਹੋਰ ਸਮਾਨ ਬਦਲਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਹੈ ਪਰ ਜ਼ਿੰਦਗੀ ਦੇਬਾਰਾ ਨਹੀਂ ਮਿਲ ਸਕਦੀ।

ਆਇਤ 19. ਇਹ ਘਟਨਾ ਖ਼ਾਸ ਕਰ ਗਰਭਣੀਆਂ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਚੁੰਘਾਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਇਹ ਔਰਤਾਂ ਪਹਾੜੀ ਦੇਸ਼ ਵਿੱਚੋਂ ਫੁਰਤੀ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਭੱਜ ਸਕਦੀਆਂ ਸਨ। ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਰੋਮੀ ਫੌਜੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਅਸਾਨੀ ਨਾਲ ਫੜ ਸਕਦੇ ਸਨ। ਗਰਭਵਤੀ ਔਰਤਾਂ ਦਾ ਗਰਭਪਾਤ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਦੁੱਧ ਪਿਆਉਣ ਵਾਲੀਆਂ ਔਰਤਾਂ ਨੂੰ ਆਪਣੀਆਂ ਨਜ਼ਰਾਂ ਦੇ ਸਾਹਮਣੇ ਆਪਣੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨੂੰ ਮਰਦੇ ਵੇਖਣਾ ਪੈ ਸਕਦਾ ਸੀ।

ਅੱਥੇ ਸਮੇਂ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਰਹਿ ਗਈਆਂ ਯਹੂਦੀ ਔਰਤਾਂ ਲਈ ਵੀ ਹੋਣੇ ਸਨ। ਸਲੀਬ ਦੇ ਰਾਹ ਜਾਂਦਿਆਂ ਯਿਸੂ ਨੇ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਦੀਆਂ ਧੀਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਸੀ, ‘‘ਕਿਉਂਕਿ ਵੇਖੋ ਓਹ ਦਿਨ ਆਉਂਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਵਿਚ ਆਖਣਗੇ ਭਈ ਧੰਨ ਹਨ ਬਾਝਾਂ ਅਤੇ ਓਹ ਕੁੱਖਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨਹੀਂ ਜਣਿਆ ਅਤੇ ਓਹ ਦੁੱਧੀਆਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਦੁੱਧ ਨਹੀਂ ਚੁੰਘਾਇਆ’’ (ਲੂਕਾ 23:29)। ਬੇਸ਼ੱਕ ਉਹਦੇ ਮਨ ਵਿਚ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਗੱਲ ਸੀ। ਜੋਸੇਫ਼ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਵਿਚ ‘‘ਚੁਬਾਰੇ ਵਾਲੇ ਕਮਰੇ ਔਰਤਾਂ ਨਾਲ ਅਤੇ ਅਕਾਲ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੇ ਬੱਚਿਆਂ ਨਾਲ ਭਰੇ ਹੋਏ ਸਨ।’’¹³ ਉਸ ਨੇ ਭੁੱਖ ਨਾਲ ਮਰ ਰਹੀ ਇਕ ਔਰਤੀ ਦੀ ਦਿਲ ਨੂੰ ਟੁੰਬ ਦੇਣ ਵਾਲੀ ਕਹਾਣੀ ਲਿਖੀ ਜਿਸ ਨੇ ਆਪਣੇ ਹੀ ਬੇਟੇ ਨੂੰ ਮਾਰ ਕੇ ਖਾ ਲਿਆ ਸੀ।¹⁴

ਆਇਤ 20. ਯਿਸੂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਆਖਿਆ, ‘ਪਰ ਤੁਸੀਂ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਕਰੋ ਜੋ ਤੁਹਾਡਾ ਭੱਜਣਾ ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਯਾ ਸਬਤ ਦੇ ਦਿਨ ਨਾ ਹੋਵੇ।’ ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨਾ ਠੰਡ ਕਰਕੇ ਔਖਾ ਹੋਣਾ ਸੀ। ਰੱਬੀਆਂ ਦੀ ਇਕ ਗੱਲ ਹੈ ਕਿ ਤਾਮੂਜ਼ (ਜੂਨ/ਜੁਲਾਈ) ਗਰਮ ਹੈ ਅਤੇ ਤੇਬੇਬ (ਦਸੰਬਰ/ਜਨਵਰੀ), ਠੰਡਾ ਹੈ, ਪਰ ਨਿਸਾਨ (ਮਾਰਚ/ਅਪ੍ਰੈਲ) ਘੁੰਮਣ ਲਈ ਵਧੀਆ ਮੌਸਮ ਹੈ।¹⁵ ਸਿਆਲ ਵਿਚ ਫ਼ਲਸਤੀਨ ਵਿਚ ਠੰਡੇ ਮੌਸਮ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਅਚਾਨਕ ਤੇਜ਼ ਬਾਰਿਸ਼ ਅਤੇ ਹੜ੍ਹ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਘਾਟੀਆਂ (ਚੌਅ) ਪਾਣੀ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਅਤੇ ਯਰਦਨ ਵਿਚ ਹੜ੍ਹ ਜਿਹਾ ਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ। ਕੁਝ ਰਾਹਾਂ ਤੇ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨਾ ਵਧੇਰੇ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹੁੰਦਾ ਕਿਉਂਕਿ ਉਹ ਪੱਥਰਾਂ ਅਤੇ ਚਿੱਕੜ ਨਾਲ ਭਰ ਜਾਂਦੇ ਸੀ, ਜਿਸ ਨਾਲ ਤੇਜ਼ ਬਾਰਿਸ਼ ਕਰਕੇ ਪਹਾੜੀਆਂ ਵਗ ਜਾਂਦੀਆਂ ਸਨ।¹⁶

ਮੱਤੀ, ਜਿਸ ਨੇ ਯਹੂਦੀ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਲਿਖਿਆ ਇੰਜੀਲ ਦਾ ਇੱਕੋ ਇਕ ਲੇਖਕ ਸੀ ਜਿਸ ਨੇ ਸਬਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਨੂੰ ਸ਼ਾਮਿਲ ਕੀਤਾ। ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਬਹੁਤ ਸਾਰੇ ਲੋਕ ਇਸ ਦਿਨ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਦੇ ਚਾਹਵਾਨ ਨਹੀਂ ਹੋਣਗੇ ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਹ ਅਜੇ ਵੀ ਸ਼ੁਰੂ ਨੂੰ ਮੰਨਦੇ ਸਨ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 15: 1; 21: 17, 20)। ਰਵਾਇਤੀ ਤੌਰ ਤੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਸਬਤ ਦੇ ਦਿਨ 3/4 ਮੀਲ ਤੋਂ ਘੱਟ ਸਫ਼ਰ ਕਰਨ ਦੀ ਇਜਾਜ਼ਤ ਸੀ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 1: 12)।¹⁷ ਕਈਆਂ ਨੇ ਸੁਝਾਅ ਦਿੱਤਾ ਹੈ ਕਿ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਨਹਮਯਾਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਾਂਗ ਫ਼ਾਟਕਾਂ ਦੇ ਬੰਦ ਹੋਣ ਤੇ ਸਬਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਬਾਹਰ ਜਾਣ ਵਿਚ ਇੱਕਤ ਆਉਣੀ ਸੀ (ਨਹਮਯਾਹ 13: 19–22)। ਸਬਤ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਦੁਕਾਨਾਂ ਬੰਦ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ ਜਿਸ ਕਰਕੇ ਵਿਸ਼ਵਾਸੀ ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਰੋਟੀ ਜਾਂ ਖਾਣ ਦੀ ਕੋਈ ਹੋਰ ਚੀਜ਼ ਖ਼ਰੀਦ ਨਹੀਂ ਸਕਣੀ ਸੀ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਅਤੇ ਹੋਰ ਥਾਵਾਂ ਵਿਚ ਬੇਵਿਸ਼ਵਾਸੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੇ ਵੀ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਉਣਾ ਸੀ।

ਆਇਤ 21. ਫਿਰ ਯਿਸੂ ਨੇ ਵੱਡਾ ਕਸ਼ਟ ਹੋਣ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦਿੱਤੀ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਉੱਤੇ ‘ਅੰਤ ਦੇ ਦਿਨਾਂ’ ਦੇ ਸਮੇਂ ਹੋਣ ਵਾਲੀ ਭਵਿੱਖ ਦੀ ਕਿਸੇ ਘਟਨਾ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਇਹ ਉਸ ਵੱਡੇ ਕਸ਼ਟ ਵੱਲ ਇਸ਼ਾਰਾ ਕਰਦਾ ਹੈ ਜਿਹੜਾ ਰੋਮੀ ਜਰਨੈਲ ਟਾਈਟਸ ਵੱਲੋਂ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਨੂੰ ਘੇਰ ਲੈਣ ਅਤੇ ਉਸ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਦੇ ਬਾਅਦ ਦੇ ਨਤੀਜੇ ਕਰਕੇ ਉੱਥੇ ਰਹਿਣ ਵਾਲਿਆਂ ਉੱਤੇ ਆਉਣਾ ਸੀ, ਜਿਸ ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਤੇ ਆਖਰੀ ਹਮਲਾ ਵੀ ਸ਼ਾਮਿਲ ਸੀ।

ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਸ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ‘ਜੋ ਜਗਤ ਦੇ ਮੁੱਢੋਂ ਲੈ ਕੇ ਨਾ ਹੁਣ ਤੋੜੀ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਨਾ ਕਦੇ ਹੋਵੇਗਾ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਦੱਸਿਆ। ਭਲਾ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂਹ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀ ਪਰਲੋ ਜਾਂ ਮੂਸਾ ਦੇ ਸਮੇਂ ਦੀਆਂ ਦੱਸ ਆਫ਼ਤਾਂ ਨਾਲੋਂ ਵੀ ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ। ਭਲਾ ਇਹ ਕਿਸੇ ਵੀ ਯੁੱਗ ਨਾਲੋਂ ਜਿਹੜਾ ਭਵਿੱਖ ਵਿਚ ਕਦੇ ਹੋਣਾ ਸੀ, ਖ਼ਤਰਨਾਕ ਸੀ। ਇੱਥੇ ਵਰਤੀ ਗਈ ਭਾਸ਼ਾ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਤੌਰ ਤੇ ਸਾਮੀ ਅਤਕਥਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਸਮਝਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਯਿਰਮਿਯਾਹ 30: 7; ਦਾਨੀਏਲ 12: 1; ਯੋਏਲ 2: 2)। ਇਹ ਸੁਝਾਅ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਘੱਟ ਕਰਨ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਨਹੀਂ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਨਿਆਂ ਦੇ ਦਿਨ ਦੀ ਝਲਕ ਹੈ।

ਇਨ੍ਹਾਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦੇ ਇਕ ਚਸ਼ਮਦੀਦ ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਨੇ ਇਸ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਇਨ੍ਹਾਂ ਮਿਲਦੇ ਜੁਲਦੇ ਸ਼ਬਦਾਂ ਵਿਚ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਇਸ ਕਰਕੇ ਮੈਨੂੰ ਲਗਦਾ ਸੀ ਕਿ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਸਭ ਮਨੁੱਖਾਂ ਦੀਆਂ ਆਫ਼ਤਾਵਾਂ ਦੀ ਤੁਲਨਾ ਜਿਹੜੀ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀਆਂ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਫ਼ਤਾਵਾਂ ਨਾਲ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ ਪਰ ਕਾਫ਼ੀ ਨਹੀਂ ਹੈ।¹⁸

ਨਾ ਕਿਸੇ ਹੋਰ ਸ਼ਹਿਰ ਨੇ ਅਜਿਹੀ ਆਫ਼ਤ ਝੱਲੀ। ... ਦੁਨੀਆ ਦੇ ਸ਼ੁਰੂ ਤੋਂ।¹⁹

ਇਸ ਕਰਕੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਭੀੜ ਜਿਹੜੇ ਨਾਸ ਹੋਏ, ਸੰਸਾਰ ਉੱਤੇ ਮਨੁੱਖ ਜਾਂ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਵੱਲੋਂ ਲਿਆਂਦੀ ਗਈ ਹਰ ਬਰਬਾਦੀ ਨਾਲੋਂ ਵੱਧ ਕੇ ਸੀ।^{੨੦}

ਉਸ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕੀਤਾ ਕਿ ਯਿਸੂ ਦੀ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਅਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਵਿਚ 1, 100, 000 ਲੋਕ ਮਾਰੇ ਗਏ ਸਨ। ਜਦਕਿ 97, 000 ਨੂੰ ਕੈਦੀ ਬਣਾ ਕੇ ਲਿਆਜਾਇਆ ਗਿਆ ਸੀ। ਇਨ੍ਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਜ਼ਿਆਦਾਤਰ ਉਹ ਮੁਸਾਫ਼ਿਰ ਸਨ ਜਿਹੜੇ ਪਸਾਹ ਨੂੰ ਮਨਾਉਣ ਲਈ ਆਏ ਸਨ, ਜਦਕਿ ਬਾਕੀ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਲੋਕ ਸਨ।^{੨੧}

ਆਇਤ 22. ‘ਅਰ ਜੋ ਉਹ ਦਿਨ ਘਟਾਏ ਨਾ ਜਾਂਦੇ ਤਾਂ ਕੋਈ ਸਰੀਰ ਨਾ ਬਚਦਾ।’ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਨੂੰ ਰੋਮੀਆਂ ਨੇ ਭਾਵੇਂ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਲਈ ਹੀ ਘੇਰਿਆ ਹੋਵੇ ਪਰ ਇਹ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਅਪ੍ਰੈਲ ਤੋਂ ਸਿਤੰਬਰ ਮਹੀਨੇ ਤਕ ਰਹੀ। ਇਸ ਘੇਰਾਬੰਦੀ ਦੇ ਘੱਟ ਕੀਤੇ ਜਾਣ ਕਾਰਣ ਚੁਣੇ ਹੋਇਆਂ ਦੀ ਖ਼ਾਤਰ ਸੀ। ‘ਚੁਣੇ ਹੋਇਆਂ’ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ ਗਿਆ ਹੈ (22: 14 ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)। ਲਿਓਨ ਮੌਰਿਸ ਨੇ ਟਿੱਪਣੀ ਕੀਤੀ ਹੈ ਕਿ ‘ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੇ ਲੋਕ ਆਪਣੇ ਆਲੇ-ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਕੁਝ ਕਿਰਪਾ ਲੈ ਕੇ ਆਉਂਦੇ ਹਨ; ਪਸਚਾਤਾਪ ਨਾ ਕਰਨ ਵਾਲੇ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਾਵੇਂ ਅਬਦੀ ਨਜ਼ਾਤ ਨਾ ਮਿਲੇ ਪਰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਮਾਜ ਵਿਚ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਲੋਕਾਂ ਹੋਣਾ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਾ ਕੁਝ ਭਲਾ ਜ਼ਰੂਰ ਕਰਦਾ ਹੈ।’²² ਕਲੀਸੀਆ ਦੇ ਮੁੱਢਲੇ ਇਤਿਹਾਸਕਾਰਾਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਬਰਬਾਦੀ ਵਿਚ ਇਕ ਵੀ ਮਸੀਹੀ ਨਹੀਂ ਮਰਿਆ ਸੀ, ਕਿਉਂ ਜੋ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯਿਸੂ ਦੀ ਹਦਾਇਤ ਨੂੰ ਸਮਝ ਕੇ ਉਹ ਨੂੰ ਮੰਨ ਲਿਆ।^{੨੩}

“ਝੂਠੇ ਮਸੀਹਾਂ ਉੱਤੇ ਯਕੀਨ ਨਾ ਕਰੋ” (24:23-28)

²³ਤਦ ਜੋ ਕੋਈ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਖੇ, ਮਸੀਹ ਐਥੇ ਯਾ ਉੱਥੇ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਚ ਨਾ ਮੰਨਣਾ। ²⁴ਕਿਉਂ ਜੋ ਝੂਠੇ ਮਸੀਹ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਨਬੀ ਉੱਠਣਗੇ ਅਰ ਅਜੇਹੇ ਵੱਡੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਅਚਰਜ ਕੰਮ ਵਿਖਾਉਣਗੇ ਕਿ ਜੋ ਹੋ ਸਕਦਾ ਤਾਂ ਉਹ ਚੁਣਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਪਾ ਦਿੰਦੇ। ²⁵ਵੇਖੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ। ²⁶ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਉਹ ਤੁਹਾਨੂੰ ਆਖਣ, ਵੇਖੋ ਉਹ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਣਾ। ਵੇਖੋ ਉਹ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਹੈ ਤਾਂ ਸੱਚ ਨਾ ਮੰਨਣਾ। ²⁷ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਚੜ੍ਹਦਿਓਂ ਚਮਕਾਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਲਹਿੰਦੇ ਤੀਕਰ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਆਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ। ²⁸ਜਿੱਥੇ ਮੁਰਦਾਰ ਹੈ ਉੱਥੇ ਗਿਲਝਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ।

ਆਇਤ 23. ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਸਾਫ਼ ਕਰ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਉਸ ਨੇ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੌਰਾਨ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਉਸ ਦੌਰਾਨ ਮਸੀਹਾ ਹੋਣ ਦਾ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨ ਵਾਲਿਆਂ ਨੇ ਯਹੂਦੀਆਂ ਨੂੰ ਛੁਡਾਉਣ ਦੀ ਪੇਸ਼ਕਸ਼ ਕਰਦਿਆਂ ਆਉਣਾ ਸੀ। ਪਰ ਯਿਸੂ ਦੇ ਰੇਲਿਆਂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੀਆਂ ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਵੱਲ ਧਿਆਨ ਨਹੀਂ ਦੇਣਾ ਸੀ। ਲੋਕਾਂ ਨੇ ਦਾਅਵਾ ਕਰਨਾ ਸੀ, ‘ਮਸੀਹ ਐਥੇ ਯਾ ਉੱਥੇ ਹੈ’ ਇਹ ਖ਼ਬਰਾਂ ਹਕੀਕਤ ਉੱਤੇ ਨਹੀਂ ਬਲਕਿ ਝੂਠੀਆਂ ਉਮੀਦਾਂ ਉੱਤੇ ਅਧਾਰਿਤ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ। ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਮਸੀਹਾਂ ਨੂੰ ਅਜਿਹੇ ਝੂਠਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੋਲਿਆਂ ਕਰਨ ਲਈ ਆਖਿਆ। ‘ਸਚ ਨਾ ਮੰਨੋ’ ਦਾ ਹੁਕਮ ਆਇਤ 26 ਵਿਚ ਦੁਹਰਾਇਆ ਗਿਆ ਜੋ ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ, ‘ਸੱਚ ਨਾ ਮੰਨਣਾ।’

ਆਇਤ 24. ਝੂਠੇ ਮਸੀਹ ਅਤੇ ਝੂਠੇ ਨਬੀ ਆਪਣੇ ਦਾਅਵਿਆਂ ਦੀ ਹਮਾਇਤ ਲਈ ਵੱਡੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਅਚਰਜ ਕੰਮ ਵਿਖਾਉਣ ਵਾਲੇ ਸਨ। ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਭਰਮਾਉਣ ਦੇ ਇਰਾਦੇ ਨਾਲ ਬਨਾਵਟੀ ਮੋਅਜਜ਼ੇ ਹੋਣੇ ਸਨ, ਬਹੁਤ ਕੁਝ ਉਵੇਂ ਹੀ ਜਿਵੇਂ ਸ਼ਮੂਨ ਜਾਦੂਗਰ ਸਾਮਰੀਆਂ ਦੇ ਵਿਚਕਾਰ ਕਰਦਾ ਸੀ (ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 8:9-11)। ਇਹ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਅਚਰਜ ਕੰਮ ਐਨੇ ਯਕੀਨ ਦੁਆਉਣ ਵਾਲੇ

ਹੋਣੇ ਸਨ ਕਿ ਚੁਣਿਆਂ ਹੋਇਆਂ ਭਾਵ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਵੀ ਭੁਲਾਵੇ ਵਿਚ ਪਾ ਸਕਦੇ ਸਨ।

ਆਇਤ 25. ਯਿਸੂ ਨੇ ਵਾਅਦਾ ਕੀਤਾ, ‘‘ਵੇਖੋ ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਅੱਗੋਂ ਹੀ ਦੱਸ ਦਿੱਤਾ।’’ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਪਹਿਲਾਂ ਤੋਂ ਤਿਆਰੀ ਕਰਨ ਵਾਸਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਖ਼ਤਰਿਆਂ ਤੋਂ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਦਿੰਦਾ ਸੀ (10: 16-39; 16: 21; 17: 22, 23; 20: 17-19; 26: 1, 2)। ਉਸ ਨੇ ਇਹ ਚਿਤਾਵਨੀ ਇਸ ਕਰਕੇ ਦਿੱਤੀ ਤਾਂ ਜੋ ਸਭ ਤੋਂ ਮੁਸ਼ਕਿਲ ਹਾਲਾਤ ਵਿਚ ਵੀ ਉਹ ਉਸ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਰਹਿਣ।

ਆਇਤ 26. ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਉਨ੍ਹਾਂ ਖ਼ਬਰਾਂ ਨੂੰ ਅਣਗੋਲਿਆ ਕਰਨ ਲਈ ਕਿਹਾ ਕਿ ਮਸੀਹ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਹੈ। ਜੋਸੇਫ਼ਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਯਰੂਸ਼ਲਮ (ਅਤੇ ਫ਼ਲਸਤੀਨ) ਵਿਚ ਸ਼ਹਿਰ ਦੇ ਬਰਬਾਦ ਹੋਣ ਤੋਂ ਦੋ ਦਹਾਕੇ ਪਹਿਲਾਂ ਕਈ ਬੂਠੇ ਨਬੀ ਸਨ। ਉਸ ਨੇ ਵੇਖਿਆ ਕਿ ਉਹ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਮਗਰ ਲਾ ਲੈਂਦੇ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਉਹ ਅਜਿਹੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਅਚਰਜ ਕੰਮ ਕਰਦੇ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ੁਦਾ ਵੱਲੋਂ ਮੰਨ ਲਿਆ ਜਾਂਦਾ ਸੀ।²⁴

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਇਕ ਆਮ ਉਮੀਦ ਸੀ ਕਿ ਮਸੀਹ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਆਵੇਗਾ (ਵੇਖੋ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 21: 38)। ਇਸ ਮਸ਼ਹੂਰ ਵਿਚਾਰ ਨਾਲ ਸਮਝ ਵਿਚ ਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਕਿ ਯੂਹੰਨਾ ਬਪਤਿਸਮਾ ਦੇਣ ਵਾਲੇ ਕੋਲ ਐਨੇ ਲੋਕ ਕਿਉਂ ਆਉਂਦੇ ਸਨ ਅਤੇ ਕਿਉਂ ਯਹੂਦੀ ਆਗੂ ਉਸ ਤੋਂ ਪੁੱਛਦੇ ਸਨ ਕਿ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਮਸੀਹ ਉਹੀ ਤਾਂ ਨਹੀਂ (3: 1, 5; 11: 7; ਯੂਹੰਨਾ 1: 19-28)। ਰਿਚਰਡ ਦੇ ਫ਼ੋਰਸਲੇ ਅਤੇ ਜੌਨ ਐਸ. ਹੈਂਸਨ ਨੇ ਲਿਖਿਆ ਹੈ:

ਲੋਕਾਂ ਦੀ ਵੱਡੀ ਗਿਣਤੀ, ਖ਼ੁਦਾ ਦੇ ਕੰਮ ਦੇ ਨੇੜੇ ਹੋਣ ਨਾਲ ਪ੍ਰੇਰਿਤ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਸ਼ਵਾਸ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਕੰਮ, ਘਰਾਂ ਅਤੇ ਪਿੰਡਾਂ ਨੂੰ ਖ਼ਾਲੀ ਕਰ ਦਿੰਦੀ ਸੀ ਕਿ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਆਪਣੇ ਕਰਿਸ਼ਮਾਈ ਆਗੂ ਦੇ ਮਗਰ ਚੱਲ ਸਕਣ। ਪਵਿੱਤਰ ਰੀਤਾਂ ਤੋਂ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਪਤਾ ਸੀ ਕਿ ਖ਼ੁਦਾ ਨੇ ਸ਼ੁਰੂਆਤੀ ਸਮਿਆਂ ਵਿਚ ਛੁਟਕਾਰੇ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਤੇ ਅਚਰਜ ਕੰਮ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਹੀ ਵਿਖਾਏ ਸਨ ਅਤੇ ਸ਼ੁੱਧ ਕੀਤੇ ਜਾਣ, ਤਿਆਰੀ ਅਤੇ ਨਵੇਂ ਸਿਰਿਓਂ ਸ਼ੁਰੂਆਤ ਕਰਨ ਦੀ ਥਾਂ ਉਜਾੜ ਹੀ ਸੀ।²⁵

ਰਬੀਆਂ ਦੇ ਸਾਹਿਤ ਵਿਚ ਮਸੀਹਾ ਨੂੰ ਦੂਜੇ ਮੂਸਾ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ ਜਿਸ ਨੇ ਜਾਂ ਤਾਂ ਯਹੂਦੀਆਂ ਦੀ ਉਜਾੜ ਵਿਚ ਜਾਂ ਯਰਦਨ ਦੇ ਪਾਰ ਪਰਗਟ ਹੋਣਾ ਸੀ।²⁶

ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਆਖਿਆ, ‘‘ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਣਾ।’’ ਉਹ ਆਖ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ‘‘ਜੰਗਲ ਵਿਚ ਬੂਠੇ ਮਸੀਹਾਂ ਦੇ ਮਗਰ ਜਾਣ ਲਈ ਬਾਹਰ ਨਾ ਜਾਣਾ’’ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇਕ ਆਇਤ ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਖਿਆ, ‘‘ਤੁਸਾਂ ਨਾ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਮਗਰ ਨਾ ਲੱਗਣਾ’’ (ਲੂਕਾ 17: 23)।

ਉਜਾੜ ਦੇ ਇਲਾਵਾ ਯਿਸੂ ਨੇ ਇਨ੍ਹਾਂ ਪਖੰਡੀਆਂ ਦੇ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕੀਤੀ। ਕੋਠੜੀਆਂ ਘਰ ਦੇ ਅੰਦਰ ਉਹ ਸੁਰੱਖਿਅਤ ਨਿੱਜੀ ਥਾਂਵਾਂ ਹੁੰਦੀਆਂ ਸਨ ਜਿੱਥੇ ਆਮ ਜਨਤਾ ਤੋਂ ਲੁਕਿਆ ਜਾ ਸਕਦਾ ਸੀ। ਮੱਤੀ ਵਿਚ ਗੁਪਤ ਪ੍ਰਾਰਥਨਾ ਦੀ ਥਾਂ ਨੂੰ ਦੱਸਦੀਆਂ ਪਹਿਲਾਂ ਇਹੀ ਯੂਨਾਨੀ ਸ਼ਬਦ *tameion* ਮਿਲਦਾ ਹੈ (6: 6 ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)।

ਆਇਤ 27. ਬੂਠੇ ਨਬੀਆਂ ਦੇ ਫ਼ਰੇਬੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਅਤੇ ਅਚਰਜ ਕੰਮਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਦਾ ਇਕ ਅਸਲ ਅਤੇ ਸਪੱਸ਼ਟ ਚਿੱਤਰ ਵਿਖਾ ਦਿੱਤਾ: ‘‘ਕਿਉਂ ਜੋ ਜਿਸ ਤਰ੍ਹਾਂ ਬਿਜਲੀ ਚੜ੍ਹਦਿਓਂ ਚਮਕਾਰਾ ਮਾਰ ਕੇ ਲਹਿੰਦੇ ਤੀਕਰ ਦਿਸਦੀ ਹੈ ਉਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਆਉਣਾ ਹੋਵੇਗਾ।’’ ਉਸ ਦਾ ‘‘ਆਉਣਾ’’ (*parousia*) ਹਨੇਰੇ ਵਿਚ ਜਾਂ ਗੁਪਤ ਥਾਂ ਵਿਚ ਨਹੀਂ ਹੋਵੇਗਾ ਬਲਕਿ ਹਰ ਇਕ ਨੂੰ ਸਾਫ਼ ਨਜ਼ਰ ਆਵੇਗਾ। ਇਹ ਅਸਮਾਨ ਵਿਚ ਚਮਕਣ ਵਾਲੀ ਬਿਜਲੀ

ਵਾਂਗ ਇਕ ਦਮ ਅਤੇ ਤੇਜ਼ ਚਮਕ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ (ਲੂਕਾ 17:24)। ਯੂਹੰਨਾ ਲਿਖਦਾ ਹੈ, ‘‘ਵੇਖੋ, ਉਹ ਬੱਦਲਾਂ ਦੇ ਨਾਲ ਆਉਂਦਾ ਹੈ ਅਤੇ ਹਰੇਕ ਅੱਖ ਉਸ ਨੂੰ ਵੇਖੇਗੀ’’ (ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ 1:7)। ਇਹ ਗੱਲ ਮੱਤੀ 24:30 ਵਿਚ ਯਿਸੂ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਨਾਲ ਮੇਲ ਖਾਂਦੀ ਹੈ।

ਆਇਤ 28. ਬਹੁਤ ਸੰਭਾਵਨਾ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਨੇ ਜਾਣ ਬੁਝ ਕੇ ਆਪਣੇ ਆਪ ਨੂੰ ਇਕ ਪੁਰਾਣੀ ਕਹਾਵਤ ਨਾਲ ਮਿਲਾਇਆ ਜਿਸ ਵਿਚ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ: ‘‘ਜਿੱਥੇ ਮੁਰਦਾਰ ਹੈ ਉੱਥੇ ਗਿਰਝਾਂ ਇਕੱਠੀਆਂ ਹੋਣਗੀਆਂ’’ (ਵੇਖੋ ਲੂਕਾ 17:37)। ਬਾਜ਼/ਗਿਰਝ ਦੇ ਸਬੰਧ ਵਿਚ ਅੱਯੂਬ 39:30 ਵਿਚ ਅਜਿਹੀ ਹੀ ਇਕ ਗੱਲ ਮਿਲਦੀ ਹੈ: ‘‘ਜਿੱਥੇ ਵੱਡੇ ਹੋਏ ਹਨ ਉੱਥੇ ਉਹ।’’ ਇਬਰਾਨੀ ਸ਼ਬਦ *nesher* ਅਤੇ ਯੂਨਾਨੀ ਸ਼ਬਦ *aetos* ਦੋਹਾਂ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ‘‘ਬਾਜ਼’’ ਜਾਂ ‘‘ਗਿਰਝ ਜਾਂ ਗਿੱਧ’’ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

‘‘ਮੁਰਦਾਰ’’ ਲਈ ਯੂਨਾਨੀ ਸ਼ਬਦ (*ptoma*) ਹਿੰਸਾ ਨਾਲ ਮਾਰੇ ਗਏ ਵਾਸਤੇ ਹੈ (14:12 ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)। ਕੀਨਰ ਨੇ ਧਿਆਨ ਦੁਆਇਆ ਹੈ ਕਿ ਪੁਰਾਣੀਆਂ ਕਿਤਾਬਾਂ ਵਿਚ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਲੜਾਈ ਵਿਚ ਮਾਰੇ ਜਾਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦੀਆਂ ਮੁਰਦਾ ਦੇਹਾਂ ਦੇ ਪੰਛੀਆਂ ਅਤੇ ਕੁੱਤਿਆਂ ਵੱਲੋਂ ਖਾਧੇ ਜਾਣ ਨਾਲ ਖਤਰਨਾਕ ਅੰਤ ਦੀ ਗੱਲ ਬਾਰ ਬਾਰ ਮਿਲਦੀ ਹੈ।²⁷ ਡੋਨਲਡ ਏ. ਹੈਗਨਰ ਨੇ ਆਇਤ 28 ਦੇ ਅਰਥ ਨੂੰ ਇਸ ਤਰੀਕੇ ਨਾਲ ਲਿਖਿਆ ਹੈ: ‘‘ਇਸ ਕਰਕੇ ਜਿਹਾ ਕਿ ਤੁਸੀਂ ਜਾਣਦੇ ਹੋ ਕਿ ਜਿੱਥੇ ਗਿੱਧਾਂ ਜਮ੍ਹਾਂ ਹੋਈਆਂ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਉਥੇ ਮੁਰਦਾਰ ਹੁੰਦਾ ਹੀ ਹੈ, ਉਵੇਂ ਹੀ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸਮਝਣ ਵਿਚ ਤੁਹਾਨੂੰ ਦੇਰ ਨਹੀਂ ਲੱਗੇਗੀ।’’²⁸

ਆਇਤ 28 ਨੂੰ ਮਸੀਹ ਦੀ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਜੋੜਨ ਦੀ ਥਾਂ ਕੁਝ ਵਿਦਵਾਨ ਇਸਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਨੂੰ ਰੂਪਕ ਦੇ ਤੌਰ ਤੇ ਲੈਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ‘‘ਮੁਰਦਾਰ’’ ਨੂੰ ‘‘ਇਸਰਾਏਲ ਕੌਮ’’ ਨੂੰ ਆਪਣੀ ਆਖਰੀ ਤਕਲੀਫ਼ ਵਿਚ ਜਾਣ ਦੀ ਗੱਲ ਕਹਿੰਦੇ ਹਨ। ਪਰ ਇਸ ਗੱਲ ਤੇ ਕੋਈ ਇਕ ਰਾਏ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ‘‘ਗਿਰਝ’’ ਕਿਸ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਂਦੇ ਹਨ। ਉਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਬੂਟੇ ਨਬੀਆਂ ਅਤੇ ਮਸੀਹਾਂ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਆਖਰੀ ਵਕਤ ਤੇ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਨਿਰਾਸ਼ ਲੋਕਾਂ ਨੂੰ ਸਤਾਇਆ ਸੀ। ਬਦਲਵਾਂ ਅਨੁਵਾਦ ‘‘ਬਾਜ਼’’ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਕਰਦਿਆਂ ਇਕ ਹੋਰ ਬਦਲ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਪੰਛੀ ਰੋਮੀ ਫ਼ੌਜ ਦਾ ਪਰਤੀਕ ਹੈ ਜਿਹੜੀ ਬਾਜ਼ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨ ਨਾਲ ਅੱਗੇ ਵੱਧਦੀ ਸੀ। ਇਕ ਆਖਰੀ ਸੰਭਾਵਨਾ ਇਹ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸ਼ਿਕਾਰੀ ਜਾਨਵਰ ਆਲੇ ਦੁਆਲੇ ਦੇ ਇਲਾਕੇ ਦੇ ਲੋਕਾਂ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੇ ਯਹੂਸ਼ਲ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਹੋਣ ਦੇ ਬਾਅਦ ਇਸ ਨੂੰ ਲੁੱਟ ਲਿਆ ਸੀ। ਇਹ ਵਿਆਖਿਆਵਾਂ ਭਾਵੇਂ ਸੰਭਵ ਤਾਂ ਨਹੀਂ ਹਨ ਪਰ, ਅਜਿਹਾ ਲਗਦਾ ਨਹੀਂ ਹੈ ਕਿ ਇਹ ਸਹੀ ਹੋਣਗੀਆਂ।

‘‘ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ’’ (24:29-31)

²⁹ਉਨ੍ਹਾਂ ਦਿਨਾਂ ਦੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਪਿੱਛੋਂ ਬੱਟ ਸੂਰਜ ਅਨੁੇਗਾ ਹੋ ਜਾਵੇਗਾ ਅਤੇ ਚੰਦ ਆਪਣੀ ਚਾਨਣੀ ਨਾ ਦੇਵੇਗਾ ਅਰ ਤਾਰੇ ਅਕਾਸ਼ ਤੋਂ ਡਿੱਗ ਪੈਣਗੇ ਅਤੇ ਅਕਾਸ਼ਾਂ ਦੀਆਂ ਸ਼ਕਤੀਆਂ ਹਿਲਾਈਆਂ ਜਾਣਗੀਆਂ।³⁰ਤਦ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਅਕਾਸ਼ ਵਿਚ ਪਰਗਟ ਹੋਵੇਗਾ ਅਰ ਤਦੋਂ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਪਿੱਟਣਗੀਆਂ ਅਤੇ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਨੂੰ ਸਮਰੱਥਾ ਅਰ ਵੱਡੇ ਤੇਜ਼ ਨਾਲ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਉੱਤੇ ਆਉਂਦਿਆਂ ਵੇਖਣਗੀਆਂ।³¹ਅਤੇ ਉਹ ਤੁਰਹੀ ਦੀ ਵੱਡੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਆਪਣੇ ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਭੇਜੇਗਾ ਉਹ ਚੌਹਾਂ ਕੁੰਟਾਂ ਤੋਂ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਉਸ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਲੈਕੇ ਐਸ ਸਿਰੇ ਤੀਕਰ ਉਹ ਦੇ ਚੁਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਨਗੇ।

ਭਲਾ ਸਾਨੂੰ 24:29-31 ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਪਤਨ ਦੇ ਅਪੋਕਲਿਪਟਿਕ ਵੇਰਵੇ

ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕਰਨੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ? ਇਸ ਸੁਝਾਅ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਦਿੰਦੇ ਹਨ ਕਿ ਇਨ੍ਹਾਂ ਆਇਤਾਂ ਦਾ ਬੇਹੱਦ ਪ੍ਰਤੀਕ ਰੂਪ ਵਿਚ ਹੋਣਾ ਪਤਨ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵੱਡੇ ਕਸ਼ਟ ਅਤੇ ਬਰਬਾਦੀ ਨੂੰ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। ਬਾਬੁਲ ਦੇ ਪਤਨ (ਯਸਾਯਾਹ 13: 10, 19), ਅਦੋਮ ਦੇ ਪਤਨ (ਯਸਾਯਾਹ 34: 4), ਅਤੇ ਮਿਸਰ ਦੀਆਂ ਨਿਰਾਸ਼ਾਵਾਂ (ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 32: 7, 8) ਦੇ ਵੇਰਵਿਆਂ ਵਿਚ ਅਜਿਹੀਆਂ ਹੀ ਅਪੋਕਲਿਪਟਿਕ ਤਸਵੀਰਾਂ ਹਨ। ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਨੂੰ ਮਸੀਹ ਦੀ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਜੋੜਿਆ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ। ਇਸਦੇ ਇਲਾਵਾ ਜੇ ਇਸ ਹਵਾਲੇ ਵਿਚ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਪਤਨ ਦੀ ਗੱਲ ਹੈ ਤਾਂ ਆਇਤ 34 ਨਾਲ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਵੱਧ ਲਗਦਾ ਹੈ, ਜਿਹੜੀ ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਦੇ ਪਤਨ ਅਤੇ ਮਸੀਹ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਵਿਚਲੀ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ ਵੰਡੀ ਜਾਣ ਵਾਲੀ ਗੱਲ ਲਗਦੀ ਹੈ।

ਤਾਂ ਵੀ ਇਹ ਵਿਚਾਰ ਕਿ 24:29-31 ਮਸੀਹ ਦੀ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹੈ, ਇਸ ਨੂੰ ਵੱਧ ਸਰਾਹੁੰਦਾ ਹੈ। ਪਿਛਲੀਆਂ ਆਇਤਾਂ (24:27, 28), ਵਾਂਗ ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੀ ਆਮਦ ਦਾ ਵੇਰਵਾ ਇਕ ਅਜਿਹੀ ਘਟਨਾਂ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤਾ ਜੋ ਕਿਸੇ ਨੂੰ ਖੁੰਝਣੀ ਨਹੀਂ ਸੀ ਕਿਉਂਕਿ ਇਸ ਨੂੰ ਹਰ ਕੋਈ ਵੇਖੇਗਾ। ਇਸ ਤੋਂ ਛੁੱਟ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਹੋਰ ਆਇਤਾਂ ਵਿਚ ਵਿਖਾਇਆ ਗਿਆ ਹੈ ਮਸੀਹ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਵਿਚ ‘ਸੁਰਗਦੂਤ,’ ‘ਇਕ ਵੱਡੀ ਤੁਰਹੀ,’ ਅਤੇ ‘ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਲੋਕ’ ਪ੍ਰਮੁੱਖ ਹੋਣਗੇ। ਝੂਠੀਆਂ ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਮਸੀਹ ਦੇ ਆਉਣ ਦੀ ਗੱਲ ਸੁਣਨ ਦੇ ਝੂਠੀਆਂ ਅਫ਼ਵਾਹਾਂ ਦੇ ਉਲਟ ਯਿਸੂ ਨੇ ਚਾਹਿਆ ਕਿ ਉਸਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਸਚਿਆਈ ਪਤਾ ਲੱਗੇ।

ਆਇਤ 29. ਕਿਰਿਆ ਵਿਸ਼ੇਸ਼ਣ ਸ਼ਬਦ *ਝੱਟ* (*enthos*) ਔਖਾ ਹੈ। ਜਾਹਿਰ ਤੌਰ ਤੇ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ (ਸੂਰਜ ਅਤੇ ਚੰਦ ਦਾ ਹਨੇਰਾ ਹੋ ਜਾਣਾ ਅਤੇ ਤਾਰੇ ਡਿੱਗਣਾ) ਯਹੂਸ਼ਲਮ ਸ਼ਹਿਰ ਉੱਤੇ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਕਸ਼ਟ ਦੇ ਪਿੱਛੇ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ। ਇਸ ਤੋਂ ਇਲਾਵਾ ਉਸ ਸਮੇਂ ਮਸੀਹ ਵਾਪਸ ਨਹੀਂ ਆਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਅਜੇ ਤਕ ਆਇਆ ਹੈ ਜਦ ਕਿ ਦੋ ਹਜ਼ਾਰ ਸਾਲ ਬੀਤ ਚੁੱਕੇ ਹਨ।

ਕਈ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਵਿਚਾਰਿਆ ਜਾਣਾ ਜ਼ਰੂਰੀ ਹੈ: (1) ‘ਝੱਟ’ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਆਇਤ 36 ਦੀ ਰੋਸ਼ਨੀ ਵਿਚ ਹੋਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਹੈ ਜਿੱਥੇ ਯਿਸੂ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਉਸਦੀ ਵਾਪਸੀ ਦੇ ਸਮੇਂ ਨੂੰ ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ ‘ਪਰ ਕੇਵਲ ਪਿਤਾ।’ ਇਹ ਗੱਲ ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਹ ਆਇਤ 29 ਵਿਚਲੀਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਦਾ ਕੋਈ ਪੱਕਾ ਸਮਾਂ ਨਹੀਂ ਦੇ ਰਿਹਾ ਸੀ। (2) ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਅਪੋਕਲਿਪਟਿਕ ਰੂਪਕ ਹੈ ਜਿਸ ਨੂੰ ਸੰਭਵ ਤੌਰ ਤੇ ਸ਼ਬਦੀ ਤੌਰ ਤੇ ਨਹੀਂ ਲਿਆ ਜਾਣਾ ਚਾਹੀਦਾ। ਇਸ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਇਕ ਉਦਾਹਰਣ ਰਸੂਲਾਂ ਦੇ ਕੰਮ 2: 15-21 ਵਿਚ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ਉੱਥੇ ਪਤਰਸ ਨੇ ਕਿਹਾ ਕਿ ਯੋਏਲ 2 ਵਾਲੀ ਭਵਿੱਖਬਾਣੀ ਜਿਸ ਵਿਚ ਅਜਿਹਾ ਹੀ ਰੂਪਕ ਹੈ, ਪੈਂਟੀਕਾਸਟ ਵਾਲੇ ਦਿਨ ਪੂਰੀ ਹੋਈ। ਇਹ ਸਹੀ ਸੀ ਭਾਵੇਂ ਸੂਰਜ ਸਚਮੁਚ ਹਨੇਰਾ ਨਹੀਂ ਹੋਇਆ ਸੀ ਅਤੇ ਨਾ ਹੀ ਚੰਦ ਲਹੂ ਵਿਚ ਬਦਲਿਆ ਸੀ। (3) ‘ਝੱਟ’ ਇਵੇਂ ਲਗਦਾ ਹੈ ਜਿਵੇਂ ‘ਨਬੂਵਤ ਦੇ ਅਗਲੇ ਭਾਗ ਦੇ ਛੋਟੇ ਹੋਣ’ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਜਾਣਿਆ ਜਾਂਦਾ ਹੈ। ਕਈ ਵਾਰ ਨਬੀ ਦੇ ਘਟਨਾਵਾਂ ਨੂੰ ਇਕ ਦੂਜੇ ਦੇ ਐਨਾ ਨੇੜੇ ਵਿਖਾਉਂਦਿਆਂ ਵਰਣਨ ਕਰਦੇ ਸਨ ਜਦ ਕਿ ਅਸਲ ਵਿਚ ਉਹ ਇਕ ਦੂਜੇ ਤੋਂ ਬਹੁਤ ਦੂਰ ਹੁੰਦੀਆਂ। ਇਹ ਤੱਥ ਕਿ ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਆਰੰਭ ਅਤੇ ਯੁੱਗ ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਚਰਚਾ ਹੋ ਰਹੀ ਹੈ, ਸੰਕੇਤ ਦਿੰਦਾ ਹੈ ਕਿ ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਇਕ ਨੇੜਲਾ ਧਰਮਸ਼ਾਸਤਰੀ ਸਬੰਧ ਹੈ। ਦੋਵੇਂ ਹੀ ਯਿਸੂ ਦੀ ਸੇਵਕਾਈ ਦਾ ਪੂਰਾ ਹੋਣਾ ਹਨ। ਦੋਹਾਂ ਵਿਚ ਨਿਆਂ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੀਆਂ ਉਸ ਦੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦਾ ਆਪਣੇ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਸੱਚ ਅਤੇ ਆਖ਼ਰੀ ਸੰਦੇਸ਼ ਐਲਾਨ ਕਰੇਗਾ।¹⁹

ਆਇਤ 30. ਯਿਸੂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੇ ਪੁੱਛਿਆ ਸੀ, ‘ਤੇਰੇ ਆਉਣ ਦਾ ਕੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਹੋਵੇ?’

(24:3)। ਇੱਕੋ ਪ੍ਰਭੂ ਨੇ ਉਨ੍ਹਾਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਦਾ ਜਵਾਬ ਦਿੱਤਾ ਕਿ ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦਾ ਨਿਸ਼ਾਨ ਖੁਦ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਹੋਵੇਗਾ। ਅਚਾਨਕ ਅਤੇ ਬਿਨਾਂ ਉਮੀਦ ਕੀਤੇ ਮਸੀਹ ਖੁਦਾ ਦੇ ਠਹਿਰਾਏ ਹੋਏ ਸਮੇਂ ਤੇ ਆਵੇਗਾ। ਉਜਾੜਾਂ ਅਤੇ ਅੰਦਰਲੀਆਂ ਕੋਠੜੀਆਂ ਵਿਚ ਬੂਟੇ ਮਸੀਹਾਂ ਦੇ ਗੁਪਤ ਵਿਚ ਮਿਲਣ ਦੇ ਉਲਟ ਉਸ ਦਾ ਪਰਗਟ ਹੋਣਾ ਨਜ਼ਰ ਆਉਣ ਵਾਲਾ ਅਤੇ ਸਭ ਦੇ ਸੁਣਨ ਵਾਲਾ ਹੋਵੇਗਾ (ਮਰਕੁਸ 13:26; ਲੂਕਾ 21:27; 1 ਬੱਸਲੁਨੀਕੀਆਂ 4:16; ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ 1:7)। ਉਸ ਦੇ ਪਰਗਟ ਹੋਣ ਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਤਿਆਰੀ ਨਾ ਕੀਤੀ ਹੋਵੇਗੀ ਪਿੱਟਣਗੀਆਂ। ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਸਾਰੀਆਂ ਕੌਮਾਂ ਵਿਚ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਉਹ ਲੋਕ ਨਹੀਂ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦੀ ਆਉਣ ਦੀ ਰਾਹ ਵੇਖ ਰਹੇ ਅਤੇ ਦੁਆ ਕਰ ਰਹੇ ਹਨ (ਵੇਖੋ 1 ਕੁਰਿੰਥੀਆਂ 16:22; 2 ਤਿਮੋਥਿਉਸ 4:8)। ਉਸ ਦਾ ਆਉਣਾ ਸਮਰੱਥਾ ਅਰ ਵੱਡੇ ਤੇਜ ਨਾਲ ਹੋਵੇਗਾ। ਮਨੁੱਖ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ਦੇ ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਬੱਦਲਾਂ ਉੱਤੇ ਆਉਣ ਦਾ ਰੂਪਕ ਦਾਨੀਏਲ 7:13, 14 ਲਿਆ ਗਿਆ ਹੈ ਜੋ ਕਿ ਮਸੀਹ ਦੇ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਅਤੇ ਹਕੂਮਤ ਉੱਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦਾ ਵਚਨ ਹੈ।

ਆਇਤ 31. ਤੁਰਹੀ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਆਉਣ ਵਾਲੇ ਨਿਆਂ ਦੀ ਚਿਤਾਵਨੀ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ; ਪਰ ਉਦੋਂ ਲੋਕਾਂ ਵਾਸਤੇ ਬਹੁਤ ਦੇਰ ਹੋ ਚੁੱਕੀ ਹੋਵੇਗੀ ਕਿ ਉਹ ਤੌਬਾ ਕਰਨ। ਇਸਦੇ ਉਲਟ ਤੁਰਹੀ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਧਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗੀ (ਵੇਖੋ ਯਸਾਯਾਹ 27:13)। ਪੌਲੁਸ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ‘‘ਤੁਰਹੀ ਫੂਕੀ ਜਾਵੇਗੀ ਅਤੇ ਮੁਰਦੇ ਅਵਿਨਾਸ਼ੀ ਹੋ ਕੇ ਜੀ ਉੱਠਣਗੇ’’ (1 ਕੁਰਿੰਥੀਆਂ 15:52); ‘‘ਇਸ ਲਈ ਜੇ ਪ੍ਰਭੂ ਆਪ ਲਲਕਾਰੇ ਨਾਲ, ਮਹਾਂ ਦੂਤ ਦੀ ਅਵਾਜ਼ ਨਾਲ ਅਤੇ ਪਰਮੇਸ਼ੁਰ ਦੀ ਤੁਰ੍ਹੀ ਨਾਲ ਸੁਰਗ ਤੋਂ ਉਤਰੇਗਾ ਅਤੇ ਜਿਹੜੇ ਮਸੀਹ ਵਿਚ ਹੋ ਕੇ ਮੋਏ ਹਨ ਓਹ ਪਹਿਲਾਂ ਜੀ ਉੱਠਣਗੇ’’ (1 ਬੱਸਲੁਨੀਕੀਆਂ 4:16)।

‘‘ਤੁਰਹੀ’’ ਲਈ ਯੂਨਾਨੀ ਸ਼ਬਦ (*salpinx*) ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਸਪਤਤੀ ਅਨੁਵਾਦ ਵਿਚ ਇਬਰਾਨੀ ਸ਼ਬਦਾਂ *shotar* ਅਤੇ *chatsotserah* ਦੇ ਅਨੁਵਾਦ ਲਈ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ। *shopar* ਬਹੁਤ ਸੰਭਵ ਭੇਡ ਦਾ ਸਿੰਗ ਹੁੰਦਾ ਸੀ ਜਦ ਕਿ *chatsotserah* ਤਿੱਖੇ ਮੂੰਹ ਵਾਲੀ ਇਕ ਲੰਮੀ, ਸਿੱਧੀ ਧਾਤ ਦੀ ਨਲੀ ਹੁੰਦੀ ਸੀ।¹⁰ ਇੱਥੇ ਦੋਹਾਂ ਵਿੱਚੋਂ ਕੋਈ ਯੰਤਰ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ।

ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਖਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਦੂਤ ... ਉਹ ਦੇ ਚੁਣਿਆਂ ਹੋਇਆ ਨੂੰ ਇਕੱਠਿਆਂ ਕਰਨਗੇ। ਉਸ ਦੀ ਖੁਦਾਈ ਇਸ ਤੱਥ ਵਿਚ ਵੇਖੀ ਜਾਂਦੀ ਹੈ ਕਿ ਉਸ ਕੋਲ ਫ਼ਰਿਸ਼ਤਿਆਂ ਨੂੰ ਭੇਜਣ ਅਤੇ ਖੁਦਾ ਦੇ ਵਫ਼ਾਦਾਰਾਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਦਾ ਇਖ਼ਤਿਆਰ ਹੈ। ਜੰਗਲੀ ਬੀ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਅਤੇ ਜਾਲ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਵਿਚ ਹੀ ਯਿਸੂ ਨੇ ਦੱਸਿਆ ਕਿ ਉਸ ਦੇ ਦੂਤਾਂ ਨੂੰ ਯੁੱਗ ਦੇ ਅੰਤ ਵਿਚ ਧਰਮੀਆਂ ਨੂੰ ਕੁਧਰਮੀਆਂ ਤੋਂ ਅੱਡ ਕਰਨ ਦਾ ਕੰਮ ਦਿੱਤਾ ਜਾਵੇਗਾ (13:41, 42, 49, 50)।

ਯਹੂਦੀਆਂ ਦਾ ਮੰਨਣਾ ਸੀ ਕਿ ਉਹ ਚੁਣੇ ਹੋਏ ਲੋਕ ਸਨ ਜਿਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਇਕੱਠਾ ਕੀਤਾ ਜਾਵੇਗਾ (ਵਿਵਸਥਾਸਾਰ 30:4; ਯਸਾਯਾਹ 11:12; 43:5; 49:5; 56:8)।¹¹ ਇਹ ਉਮੀਦ ਸ਼ੇਮੋਨੇ ਐਸਰੇ (ਅਠਾਰਾਂ ਬਰਕਤ ਦੇ ਕਲਮੇ) ਨਾਮਕ ਯਹੂਦੀ ਦੁਆ ਵਿਚ ਦਰਸਾਈ ਜਾਂਦੀ ਹੈ। ਦਸਵਾਂ ਬਰਕਤ ਦਾ ਕਲਮਾ ਹੈ, ‘‘ਸਾਡੀ ਅਜ਼ਾਦੀ ਲਈ ਵੱਡੀ ਸ਼ੋਪਰ ਵਜਾਓ ਅਤੇ ਸਾਡੇ ਕੱਢੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਨ ਲਈ ਝੰਡਾ ਚੁੱਕੋ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਦੀਆਂ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਤੋਂ ਸਾਨੂੰ ਇਕੱਠੇ ਕਰੋ। ਮੁਬਾਰਕ ਹੈ ਤੂੰ, ਹੇ ਯਹੋਵਾਹ ਜਿਹੜਾ ਆਪਣੇ ਲੋਕ ਇਸਰਾਏਲ ਦੇ ਖਿੰਡੇ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਫੇਰ ਤੋਂ ਇਕੱਠਾ ਕਰਦਾ ਹੈ।’’ ਆਇਤ 31 ਵਿਚ ਭਾਵੇਂ ‘‘ਚੁਣਿਆਂ ਹੋਇਆਂ’’ ਸ਼ਬਦ ਵਿਚ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਇਸਰਾਏਲੀ ਹੋ ਸਕਦੇ ਹਨ ਜਿਹੜੇ ਪੁਰਾਣੇ ਨੇਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਰਹਿੰਦੇ ਸਨ, ਪਰ ਯਕੀਨੀ ਤੌਰ ਤੇ ਇਹ ਨਵੇਂ ਨੇਮ ਦੇ ਅਧੀਨ ਵਫ਼ਾਦਾਰ ਮਸੀਹੀ ਲੋਕਾਂ ਲਈ ਹੈ। ਇਸ ਅਧਿਆਇ ਵਿਚ ਇਸ ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਰਤੋਂ ਯਿਸੂ ਦੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਦਰਸਾਉਣ ਲਈ ਦੋ ਹੋਰ ਵਾਰ ਕੀਤੀ ਗਈ ਹੈ (24:22, 24)।

ਦੂਤ ਚੌਹਾਂ ਕੁੰਟਾਂ ਤੋਂ ਚੁਣਿਆ ਹੋਇਆਂ ਨੂੰ ਇਕੱਠਾ ਕਰਣਗੇ। ਇਹ ਧਰਤੀ ਦੀ ਗੱਲ ਕਰਨ ਦਾ ਜਿਸ ਵਿਚ ਚਾਰੇ ਦਿਸ਼ਾਵਾਂ ਆਉਂਦੀਆਂ ਹਨ, ਇਕ ਪੁਰਾਣਾ ਤਰੀਕਾ ਹੈ (ਵੇਖੋ ਯਿਰਮਿਯਾਹ 49:36; ਹਿਜ਼ਕੀਏਲ 37:9; ਦਾਨੀਏਲ 7:2; 8:8; ਜ਼ਕਰਯਾਹ 2:6; ਪ੍ਰਕਾਸ਼ ਦੀ ਪੋਥੀ 7:1)। (ਇਸਦਾ ਅਰਥ ਹੈ) ਅਕਾਸ਼ ਦੇ ਉਸ ਸਿਰੇ ਤੋਂ ਲੈ ਕੇ ਐਸ ਸਿਰੇ ਤੀਕਰ।

“ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਇਸੇ ਪੀੜ੍ਹੀ ਵਿਚ ਹੋਵੇਗੀ” (24:32-35)

³²ਫੇਰ ਅੰਜੀਰ ਦੇ ਬਿਰਛ ਤੋਂ ਇਕ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਸਿੱਖੋ। ਜਦ ਉਹ ਦੀ ਟਹਿਣੀ ਨਰਮ ਹੁੰਦੀ ਅਤੇ ਪੱਤੇ ਫੁੱਟਦੇ ਹਨ ਤਦ ਜਾਣ ਲੈਂਦੇ ਭਈ ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਨੇੜੇ ਹੈ। ³³ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜਾਂ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਓ ਜੋ ਉਹ ਨੇੜੇ ਸਗੋਂ ਬੁਰੇ ਉੱਤੇ ਹੈ। ³⁴ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤੀਕਰ ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਹੋ ਲੈਣ ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਬੀਤ ਨਾ ਜਾਵੇਗੀ। ³⁵ਅਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਟਲ ਜਾਣਗੇ ਪਰ ਮੇਰੇ ਬਚਨ ਕਦੇ ਨਾ ਟਲਣਗੇ।

ਆਇਤ 32. ਸਾਫ਼ ਹੈ ਕਿ ਇੱਥੇ ਯਿਸੂ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਤੇ ਵਿਸ਼ੇ ਤੇ ਮੁੜ ਆਇਆ। ਅੰਜੀਰ ਦੇ ਬਿਰਛ ਦੇ ਉਸ ਦੇ ਦ੍ਰਿਸ਼ਟਾਂਤ ਦੀ ਗੱਲ ਸਾਫ਼ ਹੈ। ਉਹ ਇਹ ਮੰਨ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਲੋਕ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਕੁਝ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੌਸਮ ਦੇ ਬਦਲਣ ਦੀ ਗੱਲ ਤੈਅ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਨ। ਬਸੰਤ ਦੇ ਮੌਸਮ ਵਿਚ ਅੰਜੀਰ ਦੇ ਰੁੱਖ ਤੇ ਰਸੀਲੇ ਫੁੱਲ ਅਤੇ ਉਹਦੀ ਟਹਿਣੀ (ਆਂ) ਨਰਮ ਹੁੰਦੀ (ਆਂ) ਹਨ। ਉਹ ਦੇ ਪੱਤੇ ਨਿਕਲਣਾ ਇਸ ਗੱਲ ਦਾ ਸਬੂਤ ਸੀ ਕਿ ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ ਨੇੜੇ ਹੈ (21:19 ਤੇ ਟਿੱਪਣੀਆਂ ਵੇਖੋ)। ਮਸੀਹ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਜਿਹੜੇ ਕੁਦਰਤ ਦੇ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਨੂੰ ਵੇਖ ਕੇ ਮੌਸਮ ਦਾ ਪਤਾ ਲਾ ਸਕਦੇ ਸਨ, ਆ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਉਨ੍ਹਾਂ ਨੂੰ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੇ ਆਉਣ ਨਾਲ ਰੂਹਾਨੀ ਨਿਸ਼ਾਨਾਂ ਦੀ ਸਮਝ ਆਉਣੀ ਚਾਹੀਦੀ ਸੀ।

ਆਇਤ 33. ਯਿਸੂ ਨੇ ਆਪਣੇ ਚੇਲਿਆਂ ਨੂੰ ਕਿਹਾ, ‘ਇਸੇ ਤਰ੍ਹਾਂ ਤੁਸੀਂ ਵੀ ਜਾਂ ਇਸ ਸਭ ਕੁਝ ਵੇਖੋ ਤਾਂ ਜਾਣ ਲਓ ਜੋ ਉਹ ਨੇੜੇ ਸਗੋਂ ਬੁਰੇ ਉੱਤੇ ਹੈ।’ ‘ਉਹ ਨੇੜੇ ਹੈ’ ਵਾਕਅੰਸ਼ NASB ਵਿਚ ਇਸ ਆਇਤ ਨੂੰ ਮਸੀਹ ਦੀ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਨਾਲ ਸਬੰਧਿਤ ਹਵਾਲੇ ਦੇ ਰੂਪ ਵਿਚ ਵਿਖਾਉਂਦਾ ਹੈ। NLT ਤੋਂ ਇਹ ਹੋਰ ਸਾਫ਼ ਹੋ ਜਾਂਦਾ ਹੈ, ਜਿੱਥੇ ਕਿਹਾ ਗਿਆ ਹੈ ਕਿ ‘ਉਸਦੀ ਵਾਪਸੀ ਬਹੁਤ ਨੇੜੇ ਹੈ।’ ਮੂਲ ਲਿਖਤ ਦਾ ਅਨੁਵਾਦ ‘ਇਹ ਨੇੜੇ ਹੈ’ (KJV; NIV) ਜਾਂ ‘ਸਮਾਂ ਨੇੜੇ ਹੈ’ (JNT) ਵੀ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ। ਇਸ ਕਿਤਾਬ ਨੂੰ ਸੰਦਰਭ ਨਾਲ ਬੇਹਤਰ ਹਮਾਇਤ ਮਿਲਦੀ ਹੈ। ‘ਇਹ’ ਸ਼ਬਦ ‘ਗਰਮੀ ਦੀ ਰੁੱਤ’ ਲਈ ਹੋ ਸਕਦਾ ਹੈ (24:32), ਜਦ ਯਰੂਸ਼ਲਮ ਘੇਰਿਆ ਗਿਆ ³² ਜੇਸੇਫ਼ਸ ਦੇ ਅਨੁਸਾਰ ਹੈਕਲ 70 ਈਸਵੀ ਵਿਚ ਆ (ਜੁਲਾਈ/ਅਗਸਤ) ਦੀ ਦਸ ਤਰੀਕ ਨੂੰ ਤਬਾਹ ਹੋਈ ਸੀ।³³

ਆਇਤ 34. ਯਿਸੂ ਨੇ ਅੱਗੇ ਕਿਹਾ, ‘ਮੈਂ ਤੁਹਾਨੂੰ ਸੱਚ ਆਖਦਾ ਹਾਂ ਕਿ ਜਦ ਤੀਕਰ ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ ਨਾ ਹੋ ਲੈਣ ਇਹ ਪੀੜ੍ਹੀ ਬੀਤ ਨਾ ਜਾਵੇਗੀ।’ ਇਸ ਆਇਤ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ਕਿਵੇਂ ਕੀਤੀ ਜਾਵੇ? ਇਸ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ‘ਪੀੜ੍ਹੀ’ ਅਤੇ ‘ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ’ ਸ਼ਬਦਾਂ ਦੇ ਅਰਥ ਤੇ ਟਿਕੀ ਹੈ। ਭਲਾ ਅਸੀਂ ‘ਪੀੜ੍ਹੀ’ (genea) ਸ਼ਬਦ ਦੀ ਵਿਆਖਿਆ ‘ਇਹ ਲੋਕ’ ਭਾਵ ਯਹੂਦੀ ਕੌਮ ਲਈ ਕਰ ਸਕਦੇ ਹਾਂ? ਇਸ ਵਿਚਾਰ ਨੂੰ ਮੰਨਣ ਵਾਲਿਆਂ ਦਾ ਕਹਿਣਾ ਹੈ ਕਿ ਯਿਸੂ ਇਹ ਵਾਅਦਾ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਯਹੂਦੀ ਕੌਮ ਉਸ ਦੀ ਵਾਪਸੀ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਮੁੱਕੇਗੀ ਨਹੀਂ। ਪਰ ਜਿਵੇਂ ਕਿ ਜੈਕ ਪੀ. ਲੂਈਸ ਨੇ ਧਿਆਨ ਦੁਆਇਆ ਹੈ:

genos (ਕੌਮ) ਅਤੇ *genea* (ਪੀੜ੍ਹੀ) ਵਿਚ ਫ਼ਰਕ ਹੈ। ਮੱਤੀ ਵਿਚ ਇਕ ਥਾਂ *genea* ਦਾ ਅਰਥ ਇਕ ਸਮੇਂ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਅਤੇ ਆਮ ਤੌਰ ਤੇ ਯਿਸੂ ਦੇ ਸਮੇਂ ਵਿਚ ਰਹਿਣ ਵਾਲੇ ਲੋਕ ਹੈ (1:17; 11:16; 12:39, 41, 45; 23:36; ਮਰਕੁਸ 8:38; ਲੂਕਾ 11:50 ਤੋਂ; 17:25), ਅਤੇ ਬੇਸ਼ੱਕ ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਇੱਥੇ ਇਹੀ ਹੈ। ਹੈਕਲ ਦਾ ਘੇਰਿਆ ਜਾਣਾ ਇਕ ਪੀੜ੍ਹੀ ਦੇ ਬੀਤ ਜਾਣ ਤੋਂ ਪਹਿਲਾਂ ਹੋਣਾ ਸੀ।¹⁴

ਆਇਤ 34 ਵਿਚ ‘ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ’ ਸੁਭਾਵਕ ਤੌਰ ਤੇ (ਜੇ ਵਿਆਪਕ ਸੰਦਰਭ ਦਾ ਸੰਕੇਤ ਨਹੀਂ ਹੈ) ਅਧਿਆਇ 33 ਵਾਲੀਆਂ ‘ਗੱਲਾਂ’ ਲਈ ਹੀ ਹੈ। ਇਸ ਦਾ ਅਰਥ ਹੈ ਕਿ ਇਸ ਆਇਤ ਵਿਚ ਪਹਿਲਾਂ ਦੱਸੀਆਂ ਗਈਆਂ ਘਟਨਾਵਾਂ ਪੂਰੀਆਂ ਹੋਣੀਆਂ ਸਨ। ‘ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ’ ਅਧਿਆਇ ਦੇ ਆਰੰਭ ਦੀਆਂ ਗੱਲਾਂ ਹੋ ਸਕਦੀਆਂ ਹਨ ਜਿੱਥੇ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਸੰਦੇਸ਼ ਹੈਕਲ ਦੀ ਬਰਬਾਦੀ ਦੀ ਉਸ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ ਅਤੇ ਚੇਲਿਆਂ ਦੇ ਸਵਾਲ ਕਿ ਇਹ ‘ਗੱਲਾਂ’ ਕਦੇ ਹੋਣਗੀਆਂ (24:2, 3) ਦੇ ਨਾਲ ਸ਼ੁਰੂ ਹੋਇਆ। ਆਇਤ 36 ਕਹਿੰਦੀ ਹੈ ਕਿ ਪਿਤਾ ਦੇ ਸਿਵਾਏ ‘ਕੋਈ ਨਹੀਂ ਜਾਣਦਾ’ ਕਿ ਯਿਸੂ ਕਦੇ ਆਵੇਗਾ, ਇਸ ਕਰਕੇ ‘ਇਹ ਸਭ ਗੱਲਾਂ’ ਵਿਚ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਦੀ ਗੱਲ ਨਹੀਂ ਹੈ।

ਆਇਤ 35. ਯਿਸੂ ਨੇ ਪਹਿਲਾਂ ਹੀ ਆਪਣੀ ਦੂਜੀ ਆਮਦ ਅਤੇ ਸੰਸਾਰ ਦੇ ਅੰਤ ਦੀ ਨਬੂਵਤ ਕਰ ਦਿੱਤੀ ਸੀ (24:29–31) ਅਤੇ ਇੱਥੇ ਉਹ ਇਸੇ ਸਚਿਆਈ ਦੀ ਫੇਰ ਤੋਂ ਤਸਦੀਕ ਕਰ ਰਿਹਾ ਸੀ ਕਿ ਅਕਾਸ਼ ਅਤੇ ਧਰਤੀ ਟਲ ਜਾਣਗੇ। ਹੋਰ ਆਇਤਾਂ ਇਸੇ ਸਿੱਖਿਆ ਤੇ ਜ਼ੋਰ ਦਿੰਦੀਆਂ ਹਨ (2 ਪਤਰਸ 3:7, 10–12)। ਧਰਤੀ ਅਤੇ ਇਸ ਵਿਚਲੇ ਕੰਮ ਥੋੜੀ ਦੇਰ ਦੇ ਹਨ ਜਦ ਕਿ ਪ੍ਰਭੂ ਦਾ ਵਚਨ ਹਮੇਸ਼ਾ ਤਕ ਰਹਿਣ ਵਾਲਾ ਹੈ (1 ਪਤਰਸ 1:24, 25)। ਇਹ ਆਖਣਾ ਕਿ ‘ਮੇਰੇ ਬਚਨ ਕਦੇ ਨਾ ਟਲਣਗੇ!’ ਯਿਸੂ ਇਸ ਸੰਦੇਸ਼ ਵਿਚ ਆਪਣੀਆਂ ਨਬੂਵਤਾਂ ਦੇ ਪੱਕਾ ਹੋਣ ਨੂੰ ਦੁਹਰਾ ਰਿਹਾ ਸੀ।

ਟਿੱਪਣੀਆਂ

¹ ਮੱਕਾਬੀਆਂ 1:47, 54, 59; 2 ਮੱਕਾਬੀਆਂ 6:1–11; ਜੋਸੇਫ਼ਸ *ਐਂਟੀਕੁਇਟੀਜ਼* 12.5.4. ²ਜੋਸੇਫ਼ਸ *ਵਾਰਜ਼* 4.3.7, 10; 4.5.4; 5.1.3. ³ਉਹੀ, 4.3.10. ⁴ਉਹੀ, 6.4.7. ⁵ਉਹੀ, 6.6.1. *ਜ਼ੋਂਡਰਵਨ ਇਲੱਸਟਰੇਟਡ ਬਾਈਬਲ ਬੈਕਗਰਾਉਂਡਜ਼ ਕਮੈਂਟਰੀ*, ਜਿਲਦ 1, ਮੈਥਿਊ, ਮਾਰਕ, ਲੂਕ, ਸੰਪਾ. ਕਲਿੰਟਨ ਈ. ਆਰਨੋਲਡ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਜ਼ੋਂਡਰਵਨ, 2002), 148 ਵਿਚ ਮਾਈਕਲ ਜੇ. ਵਿਲਕਿੰਸ, ‘ਮੈਥਿਊ’ ਵਿਚ ਬਾਜ਼ ਅਤੇ ਸੂਰ ਦੇ ਰੋਮੀ ਨਿਸ਼ਾਨ ਵੇਖੋ। ⁶ ਮੱਕਾਬੀਆਂ 2:28. ⁷ਰੂਗ ਐਸ. ਕੀਨਰ, *ਏ ਕਮੈਂਟਰੀ ਆਨ ਦ ਗੌਸਪਲ ਆਫ ਮੈਥਿਊ* (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1999), 573. ⁸ਯੂਸਬਿਯੂਸ ਐਕਲੇਸੀਏਸਟੀਕਲ ਹਿਸਟਰੀ 3.5.3. ⁹ਐਪਿਫੇਨਿਉਸ ਅਗੋਸਟ ਹੇਅਸਰਸੀਜ਼, 29.7.7. ¹⁰ਵੇਖੋ ਵਿਲੀਅਮ ਹੈਂਡ੍ਰਿਕਸਨ, *ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਕਮੈਂਟਰੀ: ਐਕਸਪੋਜ਼ਿਸ਼ਨ ਆਫ ਦ ਗੌਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ ਟੂ ਮੈਥਿਊ* (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਬੇਕਰ ਬੁਕ ਹਾਊਸ, 1973), 858.

¹¹ ਵੇਖੋ ਜੋਸੇਫ਼ਸ *ਐਂਟੀਕੁਇਟੀਜ਼* 13.5.3. ¹² ਮੱਕਾਬੀਆਂ ਦੀ ਬਗਾਵਤ ਦੌਰਾਨ ਮਤਥਿਆਸ ਅਤੇ ਉਸ ਦੇ ਪੁੱਤਰ ‘ਪਹਾੜਾਂ ਵਿਚ ਭੱਜ ਗਏ ਅਤੇ ਆਪਣਾ ਸਭ ਕੁਝ ਸ਼ਹਿਰ ਵਿਚ ਛੱਡ ਗਏ ਸਨ’ (1 ਮੱਕਾਬੀਆਂ 2:28; NRSV)। ¹³ ਜੋਸੇਫ਼ਸ *ਵਾਰਜ਼* 5.12.3. ¹⁴ ਉਹੀ, 6.3.4. ¹⁵ ਨੰਬਰਜ਼ ਰੱਬਾਹ 3.6. ¹⁶ ਵੇਖੋ ਮਿਸ਼ਨਾਹ *ਤਾਨਿਖ* 1.3. ¹⁷ ਮਿਸ਼ਨਾਹ *ਏਗੁਬਿਨ* 4.3; 5.7. ¹⁸ ਜੋਸੇਫ਼ਸ *ਵਾਰਜ਼* 4. ¹⁹ ਉਹੀ, 5.10.5.

²⁰ਉਹੀ, 6.9.4.

²¹ਉਹੀ, 6.9.3. ²²ਲਿਓਨ ਮੌਰਿਸ, ਦ ਗੌਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ ਟੂ ਮੈਥਿਊ, ਪਿੱਲਰ ਕਮੈਂਟਰੀ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1992), 606. ²³ਯੂਸਬਿਉਸ ਐਕਲੇਸਿਏਸਟੀਕਲ ਹਿਸਟਰੀ 3.5.3; ਏਪੀਫੇਨਿਉਸ ਅਗੋਸਟ ਹੇਅਰਸੀਜ਼ 29.7.7. ²⁴ਜੋਸੇਫਸ ਐਂਟੀਕੁਵਿਟੀਜ਼ 20.5.1; 20.8.6, 10; ਵਾਰਜ਼ 2.8.1; 2.13.4, 5; 4.9.3-5. ²⁵ਰਿਚਰਡ ਏ. ਹੌਰਸਲੇ ਐਂਡ ਜੌਨ ਹੈਸ. ਹੈਨਸਨ, ਬੈਂਡਿਟਸ, ਪ੍ਰੋਫੇਟਸ ਐਂਡ ਮਸਾਯਾਹ: ਪਾਪੁਲਰ ਮੂਵਮੈਂਟਸ ਇਨ ਦ ਟਾਈਮਜ਼ ਆਫ ਜੀਜ਼ਸ, ਨਿਊ ਵਾਇਸਜ਼ ਇਨ ਬਿਬਲੀਕਲ ਸਟੱਡੀਜ਼, 2 (ਨਿਊ ਯਾਰਕ: ਵਿੰਸਟਨ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1985), 162. ²⁶ਨੰਬਰਜ਼ ਰੱਬਾਹ 11.2; ਸੌਂਗਜ਼ ਰੱਬਾਹ 2.9. ²⁷ਕੀਨਰ, 583. ਵੇਖੋ ਹੋਮੇਰ ਇਲਯਾਡ 11.395, 454; 22.42, 43, 335, 36, 353; 24.411; ਓਡਿਸੇ 3.258-60. ²⁸ਡੋਨਲਡ ਏ. ਹੈਗਨਰ, ਮੈਥਿਊ 14-28, ਵਰਡ ਬਿਬਲੀਕਲ ਕਮੈਂਟਰੀ, ਜਿਲਦ 33ਬੀ (ਡਲਾਸ: ਵਰਡ ਬੁਕਸ, 1995), 707. ²⁹ਆਰ. ਟੀ. ਫ੍ਰਾਂਸ, ਦ ਗੌਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ ਟੂ ਮੈਥਿਊ, ਦ ਟਿੰਡੇਲ ਨਿਊ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਕਮੈਂਟਰੀ (ਗ੍ਰੈਂਡ ਰੈਪਿਡਸ, ਮਿਸ਼ਿਗਨ: ਵਿਲੀਅਮ ਬੀ. ਈਰਡਮੈਂਸ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1985), 334. ³⁰ਫ੍ਰਾਂਸਿਸ ਬ੍ਰਾਊਨ, ਐਸ. ਆਰ. ਕ੍ਰਾਈਵਰ, ਐਂਡ ਚਾਰਲਸ ਏ. ਬ੍ਰਿਗਜ਼, ਏ ਹਿਬਰੂ ਐਂਡ ਇੰਗਲਿਸ਼ ਲੈਕਸੀਕਨ ਆਫ ਦ ਓਲਡ ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ (ਆਕਸਫੋਰਡ: ਕਲੇਰੈਂਡਨ ਪ੍ਰੈੱਸ, 1968), 348.

³¹ਸਾਮਜ਼ ਆਫ ਸੌਲੋਮਨ 8.28; 11.2-5; 17.26; 4 ਅਜ਼ਰਾ 13.39-50; ਟੈਸਟਾਮੈਂਟ ਆਫ ਆਸ਼ੇਰ 7.7. ³²ਜੈਕ ਪੀ. ਲੂਈਸ, ਦ ਗੌਸਪਲ ਅਕਾਰਡਿੰਗ ਟੂ ਮੈਥਿਊ, ਪਾਰਟ 2, ਦ ਲਿਵਿੰਗ ਵਰਡ ਕਮੈਂਟਰੀ (ਆਸਟਿਨ, ਟੈਕਸਸ: ਸਵੀਟ ਪਬਲੀਸ਼ਿੰਗ ਕੰ., 1976), 129. ³³ਜੋਸੇਫਸ ਵਾਰਜ਼ 6.4.5. ਯਿਰਮਿਯਾਹ 52: 12, ਸੁਲੇਮਾਨ ਦੀ ਹੈਕਲ ਇਸੇ ਦਿਨ ਭਾਵ 'ਪੰਜਵੇਂ ਮਹੀਨੇ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ' ਢਾਈ ਗਈ ਸੀ। ਮਿਸ਼ਨਾਹ ਦੋਹਾਂ ਹੈਕਲਾਂ ਦੇ ਤਬਾਹ ਹੋਣ ਨੂੰ ਆਥ ਦੇ ਦਸਵੇਂ ਦਿਨ ਦੱਸਦਾ ਹੈ (ਮਿਸ਼ਨਾਹ ਟਾਨਿਥ 4.6.) ³⁴ਲੂਈਸ, 129-30.